

Vijf jaar integrale monitoring van broedvogels

in en rond de
Waaslandhaven

Lepelaarkolonie – Geert Spanoghe

Inleiding

De afbakeningen van de Waaslandhaven (K.B. 7/11/78) en van het Vogelrichtlijngebied (79/409/EEG) 3.6 “Schorren en polders van de Beneden Schelde” (B.V.E. 17/10/88) vallen grotendeels samen. De schorren en slikken in het gebied behoren eveneens tot het habitatrictlijngebied (92/43/EEG) ‘Schelde- en Durme-estuarium van de Nederlandse grens tot Gent’ (B.V.E 14/2/96). De ontwikkeling en uitbouw van de haven (in casu het uitgraven van het Verrebroek- en Deurganckdok) tast de beschermde natuurwaarden in dit gebied aan waardoor artikel 6 van de Habitatrictlijn met bijhorende compensatieplicht van kracht wordt. Het Nooddecreet (VL.R. 14/12/2002) en de resolutie van het Vlaams Parlement van 20/2/2002 verzekeren samen dat de bouw en exploitatie van het Deurganckdok kunnen doorgaan op voorwaarde dat de vogel- en habitatrictlijn gerespecteerd worden. Enerzijds verzekert het Nooddecreet o.a. het afleveren van de bouwvergunningen voor de geplande infrastructuurwerken en de bijhorende compensatiemaatregelen, anderzijds vorderde de resolutie van de Vlaamse regering een uitvoeringsbesluit omtrent de uitwerking van de compensatieplicht in het Linkerscheldeoevergebied: het gelijktijdigheidprincipe, compensatie voor het historisch passief (verliezen door vroegere havenontwikkeling), het oprichten van een beheercommissie voor de begeleiding van de compensaties, een opvangregeling voor het geval de compensatiemaatregelen niet tijdig kunnen uitgevoerd worden en evaluatie en bijsturing van de compensatiemaatregelen op basis van monitoring.

In opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos is het INBO verantwoordelijk voor het opstellen en uitvoeren van het monitoringplan en startte hiermee in oktober 2002. Ondertussen zijn vijf jaar gegevens verzameld. Een lijst van aandachtsoorten broedvogels werd jaarlijks geïnventariseerd in het volledige vogelrichtlijngebied. Daarnaast werden ook belangrijke habitatfactoren als grondwaterstand en vegetatie ontwikkeling gevolgd. Ondertussen werden compensatiegebieden gradueel ingericht.

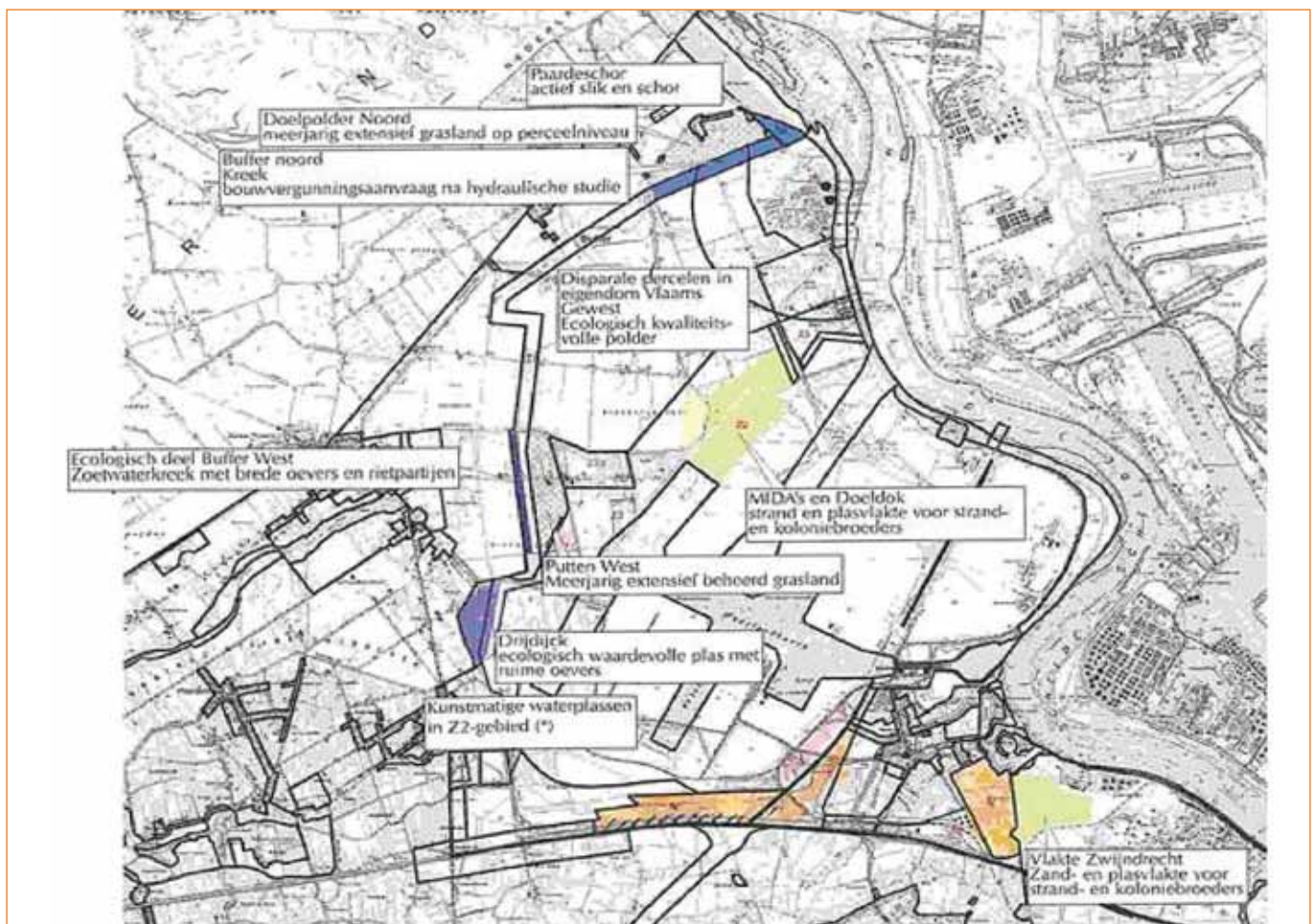
Habitats: toestand in 2007

De habitats waar het compensatieplan in voorziet kunnen ingedeeld worden in vijf groepen: weidevogelgebied, riet met plassen, waterplassen met hun oevers, strand en plasvlakten en slik en schor (Figuur 1). Wat inrichtingswerken betreft kan gesteld worden dat deze uitgevoerd zijn voor de eerste drie groepen. Voor slik en schor werd het Paardenschor ten noorden van de kerncentrale van Doel afgegraven. Een bijkomend deel slik en schor zal nog gerealiseerd worden onder gereduceerd getij door Scheldewater via een sluis binnen te laten in de aanpalende kreek Buffer Noord. Voor strand en plasvlakten waren in 2007 de belangrijkste gebieden, MIDA's en Doeldok, nog niet afgewerkt. Zolang dit niet gebeurd is wordt dit zo goed mogelijk opgevangen door andere geschikte delen, o.a. op de werfsite van Deurganckdok, tijdens het broedseizoen vrij te houden.

Evaluatie van het compensatienetwerk

De verliezen ten gevolge van de inrichting van Deurganckdok werden in het bijhorend milieu effecten rapport begroot aan de hand van gegevens die voornamelijk door vrijwilligers werden verzameld. Op basis daarvan werden compensatiedoelstellingen vooropgesteld, om de effectiviteit van compensaties te kunnen beoordelen. Intussen werden in de Achtergrondnota natuur ook **Instandhoudingsdoelstellingen** (IHD's) voor het volledige vogelrichtlijngebied in het Linkerscheldeoevergebied opgesteld. Evaluatie hiervan laat toe te beoordelen of het compensatienetwerk voldoende bijdraagt aan een robuuste natuursituatie in het gebied.

Figuur 1. De compensatiegebieden en bijhorende doelhabitattypen

Bijlage I soorten in 2007

In het gebied werden 12 broedvogelsoorten vastgesteld die opgenomen zijn op de Bijlage I van de Vogelrichtlijn (Tabel 1). Ter vergelijking worden tevens de aantallen vermeld van de in stand te houden populaties voor bepaalde soorten zoals opgenomen in de Instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied.

	2003	2004	2005	2006	2007	IHD
Roerdomp	1	2	1	2	2	
Lepelaar	1	5	11	14	19	
Bruine Kiekendief	21-22	26	23	21	11-12	28-33
Slechtvalk	2	1	1	2	2	
Porseleinhoen	2	0	4	0	0	
Kluut	70-100	163	190	148	132	350-450
Steltkluut	2	0	1	0	0	4
Strandplevier	1	3	18	15	10	30-40
Goudplevier	0	0	0	0	0	2
Zwartkopmeeuw	206	479	240	7	103	30-40
Visdief	104	67	200	287	248	208
IJsvogel	2	3	2	3	3	2-3
Blauwborst	> 188	> 180	> 150	171	> 170	303-350

Tabel 1. Aantal broedparen/territoria van broedende Bijlage I-soorten in het Linkerscheldeovergebied van 2003 t.e.m. 2007, in vergelijking met de instandhoudingsdoelstellingen.

Voor de meeste soorten worden de IHD's nog niet bereikt. Vooral voor **Kluut** en **Strandplevier** is het streefdoel nog veraf. Deze soorten vertoonden de voorbije vijf jaar de nodige verschuivingen binnen het Vogelrichtlijngebied, in reactie op de tijdelijke aanwezigheid van ideaal broedgebied door grond- en opspuitwerken, of pas ingerichte compensatiegebieden in pionierstadium.

De relevantie van IHD's voor **Goudplevier** en zelfs **Steltkluut** moet genuanceerd worden. Het laatste broedgeval van de Steltkluut gebeurde in het authentieke polderdeeltje De Putten waar in 2005 een paartje een legsel uitbroedde net voor een hevige regenperiode begin juni. Eén jong werd hiervan vliegvlug.

Ook **Blauwborst** en **Bruine kiekendief**, deze laatste met een alarmerende daling van de populatie in 2007, zullen hun aantallen moeten verdubbelen om de doelstellingen te halen.

Een groot deel tot de volledige populatie van koloniebroeders zoals **Zwartkopmeeuw** en **Visdief** broedt nog in het werfgebied van het Deurganckdok, en dus niet in de voorziene compensatiegebieden. Zolang daar nog uitgestrekte vlaktes onbebouwd blijven liggen, is dit het gebied met het grootste potentieel voor deze soorten. Ieder jaar wordt dan ook voor het broedseizoen afgesproken met het Agentschap Natuur en Bos (ANB) en de werfverantwoordelijken van de Vlaamse Gemeenschap welke terreinen tijdens het broedseizoen als broedgebied kunnen met rust gelaten worden. Om deze populatie op te vangen nadat de volledige Deurganckdok-site in gebruik zal genomen worden, zijn al enkele alternatieven voorhanden. Naast eilandjes in de huidige en toekomstige compensatiegebieden werd ook een zone van 2 ha op de Rechteroever, aan de Van Cauwelaertsluis, geschikt gemaakt als broedgebied (zie foto). Dit gebeurde binnen het project 'de

Inrichting van een broedterrein voor Visdief aan de Van Cauwelaertsluis – foto Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen.

Antwerpse haven natuurlijker' van het Havenbedrijf en Natuurpunt. Binnen dit project wordt ook op Linkeroever gezocht naar een restgebied die deze functie zou kunnen krijgen.

De **Lepelaar** kolonie breidde jaarlijks uit met een vijftal koppels. De 19 broedpaartjes van 2007 brachten samen 44 jongen groot. De warme aprilmaand zorgde voor een hoog overlevingspercentage van de jongen. Drie paartjes brachten elk 4 jongen groot. De takkenhoop waarop deze kolonie nestelde voldoet niet meer. Proactief werden voor het broedseizoen vier eilandjes op de andere plas van de Verrebroekse Plassen van alle bomen ontdaan. De kolonie verhuisde dit jaar zoals verwacht naar één van die eilandjes.

Tot slot voor de Bijlage I-soorten verbleef het gehele broedseizoen ook nog een koppel **Zwarte Wouwen** in het gebied. Ondanks balts en het regelmatig gebruik van oude buizerdnesten kwam het niet tot een broedgeval. Dit was reeds het vierde jaar dat een koppel van deze soort langdurig in het havengebied verbleef.

Overige aandachtsoorten

Naast de Bijlage I-soorten zijn er nog een dertigtal andere soorten die gevolgd worden. Deze groeperen we per habitat.

Vogels van open water

De IHD's voor de eenden worden nog niet gehaald. Voor sommige soorten zoals **Slobeend** en **Bergeend** lagen de aantallen in 2007 nog beduidend onder het vooropgestelde aantal. Een lichtpunt is de aanwezigheid van drie koppels **Zomertaling**, een soort die als bedreigd op de Rode Lijst staat.

In 2007 was er maar één grote kolonie **Kokmeeuwen**, op de Meeuwenbroedplaats, en een kleinere kolonie op de Verrebroekse Plassen. Het totaalaantal werd nog beduidend opgetrokken door de vestiging op de eilandjes in de Zoetwaterkreek. De **Geoorde Fuut** kende in 2007 een bizar verloop van het broedseizoen. Na een massale vestiging op de Verrebroekse Plassen waar op 12 april al 83 paartjes baltsten, trok het merendeel daar weg toen het water begon te zakken door dokwerken aan de kades van het Waaslandkanaal. Als een geluk bij dit ongeluk werd hierdoor de Zoetwaterkreek ontdekt in de Oude Arenbergpolder. Hier kwamen 34 paartjes voor het eerst tot broeden. Een kleinere vestiging betrof 7 paartjes op de plasjes net naast Putten Plas (ex-Smientenplas).

Tabel 2. Aantal broedparen/territoria van soorten van open water in het Linkerschelde-oevergebied van 2003 t.e.m. 2007, in vergelijking met de instandhoudingsdoelstellingen.

Aantal territoria	2003	2004	2005	2006	2007	IHD
Dodaars	18 à 19	44	40	33	32	
Geoorde Fuut	18	74	102	84	76	
Bergeend	> 148	> 150	> 140	183	>150	265
Zomertaling	2	1	1	0	3	
Krakeend	> 80	> 90	> 85	107	>110	130-150
Slobeend	> 31	> 30	>40	39	>38	103-106
Kuifeend	> 61	> 60	> 70	75	>71	125-135
Tafeleend	> 18	> 30	> 40	48	45	
Kokmeeuw	> 2130	> 2200	3243	1974	1795	3380-3402
Oeverzwaluw	285	950	>750	1185	750	600-800

Vogels van rietlanden en moeras

Deze soorten namen toe in het compensatienetwerk. De ontwikkeling van rietmoeras vergt echter een aantal jaren tijd na de inrichting. Langsheen de Zoetwaterkreek, voorzien voor riet, moet de rietontwikkeling bijvoorbeeld nog starten. Van de compensatiegebieden voor het Deurganckdok blijven de Verrebroekse Plassen momenteel het belangrijkste gebied voor rietbroeders. Binnen het compensatienetwerk schommelen Rietzanger, Rietgors, Kleine karrekiet en Bosrietzanger intussen rond de vooropgestelde doelstelling, maar Bruine kiekendief, Blauwborst, Sprinkhaanzanger en Waterral halen hun compensatiedoelstelling nog niet.

Van de soorten met instandhoudingsdoelstellingen voldoet enkel **Baardmannetje** aan de vooropgestelde aantallen. Ook de reeds vermelde bijlage I soorten Bruine kiekendief en Blauwborst behoren tot deze groep. Andere soorten evolueren doorgaans positief. Na enkele vruchtbare jaren voor de **Snor** werd er in 2007 enkel kort gesnord op het Groot Rietveld, niet lang genoeg om er een territorium op na te houden. Sommige jaren viel de inventarisatie van rietvogels letterlijk in het water door weersomstandigheden. In de toekomst zal nog meer beroep moeten gedaan worden op vrijwilligers om het volledige gebied in kaart te brengen.

Aantal territoria	2003	2004	2005	2006	2007	IHD
Waterral	> 24	> 13	>15	20	19	
Snor	1	4	4	4	0	
Sprinkhaanzanger	9 à 10	11	> 5	18	16-17	
Rietzanger	(24)	> 60	> 40	69	> 30?	85-95
Kleine Karekiet	(220)	> 200	> 200	403	> 370	
Bosrietzanger	> 30	> 40	> 35	73	> 80?	
Baardmannetje	(15)	11	17	21	26	10-14
Buidelmees	1	0	2	0	0	
Rietgors	(100)	< 100	> 70	115	>100	

Tabel 3. Aantal broedparen/territoria van moerasoorten in het Linkerscheldeoevergebied van 2003 t.e.m. 2007, in vergelijking met de instandhoudingsdoelstellingen.

Kuifeend – Koen Devos

Steltlopers en weidevogels

Voor de groep weidevogels (Grutto, Tureluur, Scholekster, Kievit) werden de compensatiedoelstellingen nog niet gehaald. De belangrijkste gebieden voor deze soortengroep, Putten West en Doelpolder Noord, werden pas in 2006 afgewerkt. In Putten West was er in 2007 al een duidelijke reactie van de vogelgemeenschap, met 24 koppels Grutto en 24 koppels Tureluur. Het uiterst droge begin van het broedseizoen maakte de gehele polder, inclusief Doelpolder Noord met nog lage grondwaterstand, ongeschikt voor broedende weidevogels. Ephemere plasjes droogden uit vooraleer het broedseizoen goed en wel begonnen was. Ook de instandhoudingsdoelstellingen voor het ganse gebied worden niet gehaald.

Tabel 1. Aantal broedparen/territoria van steltlopers en weidevogels in het Linkerscheldeoevergebied van 2003 t.e.m. 2007, in vergelijking met de instandhoudingsdoelstellingen.

Aantal territoria	2003	2004	2005	2006	2007	IHD
Kievit	323 - 334	> 260	> 200	283	> 210	
Scholekster	55 à 61	> 50	> 55	74	> 72	82-132
Kleine Plevier	13	18	21	36	28	50-60
Bontbekplevier	1	1	1	1	0	4-5
Grutto	32 à 39	> 55	38	52	> 47	62-82
Wulp	1	1	5	5	3	
Tureluur	58 à 59	> 60	> 70	84	71	82-112
Veldleeuwerik	87	> 60	> 55	74	48	
Graspieper	> 23	> 20	> 20	23	18	
Gele Kwikstaart	> 13	14	11	23	18	

Nog meer inventarisatiewerk

Vanaf 2008 wordt de monitoring verruimd met de Sigmagebieden langs de Schelde. Enkele grote clusters hierbinnen zijn de Kalkense Meersen, de Netevallei en het Paddenbroek. Het gecontroleerd overstromingsgebied Kruikeke-Bazel-Rupelmonde met zijn 600 hectaren vormt nog een verhaal apart. Dit werd al in 2007 gebiedsdekkend geïnventariseerd door de vrijwilligers van Natuurpunt Kruin. Deze mensen waren daar zo enthousiast over dat ze het nog eens over doen in 2008. De oppervlakte van het gehele Sigma-gebied in combinatie met de Waaslandhaven dwingt ons echter om voor de meeste soorten, in hoofdzaak zangvogels, terug te vallen op een 3-jarencyclus of op steekproefmatige inventarisaties. Zoals voor menig INBO-project zijn wij echter schatplichtig aan het vele werk van honderden vrijwilligers.

Conclusie

Dankzij de intensieve monitoring werd een goed beeld verkregen van de aanwezige broedvogelpopulaties in en rond de Waaslandhaven. De meeste broedvogelsoorten (rietvogels, strand- en plasbroeders, weidevogels) halen binnen het compensatienetwerk nog niet de aantallen die nodig zijn om het verlies door de aanleg van het Deurganckdok te compenseren. Intussen wordt wel een eerste positieve reactie van de vogelgemeenschap waargenomen. Strand- en plasbroeders halen wel de compensatiedoelstellingen op de werven aan en rond het Deurganckdok waar jaarlijks afspraken gemaakt worden om enkele zones 'rustig te laten' voor broedvogels.

De compensatiegebieden werden ingericht maar zijn nog niet optimaal ontwikkeld. De vegetatie heeft nog tijd nodig. Graslanden voor weidevogels zijn nog beperkt ontwikkeld en vertonen nog weinig microreliëf of pollenstructuur. Rietland begint zich te ontwikkelen in de eerst aangelegde gebieden, maar nog niet in de recent aangelegde gebieden. Ook moet het beheer van de gebieden nog verder bijgesteld worden. De meest gunstige waterpeilen zijn nog niet overal bereikt. Deze monitoring geeft hiervoor de nodige gegevens en ondersteuning. Voor het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen zullen verdere inrichtingsmaatregelen nodig zijn. De planning hiervan maakt deel uit van de plan-MER die momenteel voor het zeehavengebied wordt opgesteld.

Geert Spanoghe

geert.spanoghe@inbo.be

Ralf Gyselings

Erika Van den Bergh

*Weidevogelgebied Doelpolder Noord
na inrichting – foto: Ralf Gyselings*

